

Szilasi László

Tavaszi hadjárat

(regényrészlet)

VI. 1.

A Szakmáriak már Vízkereszt környékén

felköltöztek budai házukba. Hosszú volt az út, Ádám politikai történetekkel szórakoztatta a feleségét: olyan volt ő, mint egy Vas megyében hozzáférhetetlen újság.

Az utolsó rendi országgyűlésként elhíresült diétát nagy várakozások előzték meg: mindenki tisztában volt vele, hogy az 1847 novemberére összehívott gyűlés döntő fontosságú lesz: végre ki fog derülni, hogy mi is áll az ajtó előtt. Az országgyűlést november 7-én nyitotta meg V. Ferdinánd magyar király, a Habsburgok uralma alatt először és egyedülálló módon – magyar nyelven. A magyar szavaknak és mondatoknak szimbolikus jelentőségük volt: a kormány reformhajlandóságát és -készségét igyekeztek kifejezni. Magyar oldalról egyértelmű volt, hogy – többek között Deák Ferenc és Eötvös József távolmaradása miatt is – maga Kossuth Lajos diktálja az országgyűlés ritmusát és tempóját. A nagy hagyományú osztrák–magyar sakkmérkőzés apró, de alaposan átgondolt lépésekkel folytatódott.

A nápolyi forradalom és a szicíliai alkotmány híre 1848 februárjának elején érte el Magyarországot. Márciusban pedig újabb, minden eddiginél látványosabb és radikálisabb fordulatra került sor az országgyűlés menetében. Február 22-én forradalom tört ki Párizsban, ami a monarchia bukásához és a köztársaság kikiáltásához, az ellenzék győzelméhez vezetett. Bár ilyesfajta fordulatot a magyar ellenzék nem tervezett, és óva intette tőle az országukat, a párizsi események megadták a végső lökést Kossuthnak és politikájának. A liberálisok számára Párizs végképp a szabadság jelképe lett: „megérkeze a Messiás, melly a népeket a zsarnokok marcangoló körmei közül kiszabadítandja.” Kossuth március 3-i *Felirati Beszéde* után felkínálta a közvetítést a két oldal között. A kormány elutasította az ajánlatát.

A méltán híres *Felirati Beszéd* egyébként nem tartalmazott újdonságokat: Kossuth, felismerve a helyzetet, a lehető legerélyesebben bocsátotta elő az ellenzék követeléseit. Ezek a következők voltak: közteherviselés, az úrbéri viszonyok fölszámolása állami kárpótlással, a városi kérdés megoldása. Újdonságot csak a centralisták fő követelésének számító, nemzeti parlamentáris kormány kívánalma jelentett. A javaslat a főrendi táblán mégis elakadt, ugyanis a kormány taktikáját követve nem volt, aki összehívta volna a gyűlésüket. Ezért aztán Bécsben lázas tanácskozások folytak Kossuth semlegesítéséről, az országgyűlés munkája pedig úgy tűnt, zsákutcába került.

Ám a *Felirati Beszédet* közben németre fordították, és terjeszteni kezdték Bécsben, az Osztrák Birodalom fővárosában. Mivel a javaslat az örökös tartományoknak is alkotmányt követelt, a jóval

polgárosodottabb ausztriai nagyvárosok lakói között széles befogadó közönségre talált. Március 13-án e dokumentumnak is nagy szerepe volt abban, hogy a császári városban kitört a forradalom, aminek következtében Apponyi kancellár és Klement von Metternich is lemondott.

A forradalom híre másnap érkezett Pozsonyba, az események pedig ismét döntő fordulatot vettek. Kossuth újabb beszéde után egy küldöttség indult a felirati javaslattal Bécsbe, az uralkodóhoz. Március 15-én Pesten is kitört a forradalom, ám ez a fejlemény nem gyakorolt hatást a bécsi kamarilla döntésére, miszerint március 17-én Batthyány Lajost kormányalakítással bízták meg, júniusban pedig összeült az első magyar népképviselői országgyűlés.

Az 1847–48-i diéta törvényalkotó munkája tavasszal csúcspontjára ért. Az új kormány megerősítése után törvényt fogadtak el többek között a sajtószabadságról, a városok rendezéséről, a Partium visszacsatolásáról, a vallásszabadságról és a nemzetőrség felállításáról. Ezek voltak az úgynevezett *Áprilisi Törvények*.

És ekkor következett az új anyag: Szakmári Ádám egyéni hozzájárulása. Nápoly, Szicília, Párizs, Bécs, Pozsony: nem nehéz észrevenni, hogy a messzire vezető magyar forradalmat, ezt a *kis pesti lármát*, olyan egykorú események is ihlették – amiket *maguk a magyarok* idéztek elő. Mindennek a híre Vas megyébe is eljutott, Ádám legalábbis nagyon képzett volt, érett lett egy későbbi saját interpretációra.

A házaspár egyébként mindenféle módot kitaláltak arra, hogy eltitkolják maguk elöl, valójában azért költöznek fel a fővárosba, mert meg akarják tudni, közvetlen közletről, hogy ki is lenne az, aki az ajtó előtt áll és zörget. Postakocsin utaztak. A nagyvárosban azon az ünnepen Ágota szerint úgy hullottak a balkonokról a karácsonyfák, akár az öngyilkos emberek. Ádám pedig azt találta ki, hogy bár ők tényleg ennyire korán felutaznak a nemzet fővárosába, igazából csak a József-napi vásárra igyekeznek, az pedig csak majd március 19-én lesz, de így jobban megszokhatják a fővárosi környezetet, az eladó lovaikat és teheneiket pedig majd utánuk hozzák a parasztjaik a Rákos mezejére.

A Rákos-mező egy városon kívüli, lakatlan vásárterület, amelynek ugyanakkor nagy jelentősége lehetett, hiszen a középkori országgyűlések egykori, a magyar irodalom művei által már hosszú ideje legendássá tett helyszíne volt. Ugyanakkor veszélyes is. Hiszen az állatvásárok helyszínéül szolgáló Rákoson a vásár miatt ott elérhető tömeg nagy része nyilván az országos politikába való bekapcsolódáshoz jogokkal nem rendelkezőkből állt volna, s így az ő révükön elérhető esetleges erő jócskán túllépett volna a rendek politikálásának addigi keretein. *Hátha történik majd ott valami*, gondolták a Szakmáriak.

Reggelente átjártak Pestre. A hajóhídon átkeltek a Dunán, és aztán megkeresték a Pilvax kávéházat, úgy tudták, azon a helyen a kávé mellé ingyen adják a reggelit. (Egyáltalán nem érdekelte őket a *gratis*-szolgáltatás, mindig kifizették az ételt: részükről ez volt az ára annak, hogy közletről figyelhették azokat a lelkes fiatalembereket.) Ettek, ittak, újságot olvastak, és közben megérthették, hogy itt, bizony, forradalom készülődik, vagy valami olyasmi. Két összetartozó öregember voltak egy magányos asztalnál. De azt azért látták, hogy ezek az emberek itt szemérmetlenül fiatalok, szabadelvűek, merészek, nagyot akarók, akik nem akarják már a haza bocskorát örökké foltozni, hogy hadd legyen csak folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarják öltöztetni, amely alatt új lesz majd a hon teste és örök lelke is.

Ádám a Pilvaxban darabra vette jókora szivarjait. Rágyújtott, alig szívta, hagyta méltóságteljesen végigégni, de néha azért felfújta a füstöt a domború mennyezet felé. Fekete volt már a festmény, nem is tudta kivenni, hogy mit ábrázol, megkoptak, elsötétedtek az eredeti színek. De valamivel ő is ki akarta venni a részét ebből a csodálatos munkából.

Délben a többiek elmentek ebédelni a *Sperlbe* (az a Váci-utcán volt egy kurta kocsmá), ott lehetett főtt éti csigát kapni, ecettel, tormával, fehér kenyérrel, amitől mások irtóztak, de ők nevetve befalták, és ráítottak egy-két pisztoly karlócai ürmöst. Ilyenkor a Szakmáriak is hazaindultak, otthon kész ebéddel várta őket a szegedi szakácsnő. Volt egy nagyon hosszú asztaluk, annál étkeztek, szótlanul vagy könnyű dolgokról fecsegve, akár a nagyurak. Aztán aludtak egyet, pizzamában, mint az angol arisztokraták, és néha bizony üzekedtek is egymással a nagy szerelmükben, nagyon büszkék voltak rá, hogy még mindig meg tudják tenni. Lassan már tavaszodott, a belső udvaron hatalmas zajjal ordítottak a madarak.

Az uzsonna után (ez gyakran csak tea volt meg némi aprósütemény) visszasétáltak a város központjába. Tudták, hogy a korzózás hivatalos ideje a vasárnap, de ők bizony felöltöztek szépen, és végigjárták a főutcákat egymásba karolva azokban a gyönyörű öltözetekben. Túlöltözték magukat, túlöltözték az adott hétköznapot, sokan ki is nevették őket, de ők nem törődtek ezzel. Nevettek, mentek tovább, és Sennyén, gondolták, majd eldicsekedhetnek azzal, hogy még a székesfővárost is képesek voltak elvarázsolni csodálatos önmagukkal.

Ezeken a sétákon jöttek rá arra, hogy a Pilvax-béli fiatalok voltaképpen Kossuth *Felirati Javaslatát* visszhangozzák. Elfogadták, tetszik nekik, meg akarják valósítani. Akarják – de most azonnal. Ez a tényállás lehetne nevetséges is. De a Szakmáriak azt is megértették, hogy ha szabadon engednék ezt a bő tucatnyi fiatalembert, ha szétgurítanák őket ebben az országban, ha mindenhová el tudnának gördülni, hamar felrobbantanák a fennálló rendet, rendetlenséget, káoszt. Új rend lenne belőle, vagy még nagyobb káosz: nem lehet tudni. De felrobbantanák. A nagy Kossuth meg közben csak ücsörögne a kandallója előtt, és fásultan szidalmazná meggondolatlan növendékeit.

Képzletükben Kossuth Lajos – különös módon – Kossuth-kalapot viselt. Fekete színe a gyászra, a forradalomra és a szabadság elvesztésére emlékeztetett. A kalap ahhoz a fejfedőhöz hasonlított, amelyet az amerikaiak viseltek a függetlenségi háborúban: gömbölyű tetejű, széles szalagú, körül felhajtott karimájú, fekete nemezkalap volt. Feje hosszúkás, nemegyszer enyhén be is volt ütve. Néha még struccotlat is tettek rá. Kossuth ezzel a különös, róla elnevezett kalappal megelőzte a korát.

Kossuth uram, Kossuth uram, üvöltöttek rá némán. Feljük fordult a sötét szem. Hallották a kiáltását. Válaszolt nekik, a világnak, Istennek vagy bárki irgalmának – valami olyasmit, pontosan nem értették, ami meg nem történtté tehetné az elkövetkezendőket.

VI. 2.

Valami miatt két nőre emlékszem,

pedig csak Ágota volt ott, ezt bizonyosan tudom. Postakocsival mentünk Budára. Ez azt jelentette, hogy az egyik szekerünkön vagy szánunkon behajtottunk Szombathelyre: ott volt a legközelebbi postakocsi-állomás. A kocsis hatalmas ostorával a bakon ült, biztos, ami biztos, volt mellette egy fegyveres ember. Fölpakoltattuk mögéjük a holminkat. Én már bent ültem a batárban, egyelőre egyedül. Kinéztem a jobb oldali ablakon. Két nő állt a bérkocsi mellett, fehér ruhában, fiatalon. A másik nő Bezerédj Zsuzsanna lehet talán, néha különösen működik az emlékezet, nem törődik az idővel, vagy az a névtelen kocsisnő, aki valamelyik férfi helyett vitt be minket a városba. Végül is mindegy: a kép olyan világosan áll előttem a maga fekete-fehérjében, mintha – mondjuk – Angelo Nardi da Razzo festette volna oda elem. Be már csak az egyikük szállt.

Utások jöttek, utások mentek. A kocsi minden városban megállt, lecserélték a lovakat, az utások közben járhattak egyet, röviden megpihenhettek, és ha az úti csomagjuk kiürült, eszelős áron vehettek maguknak enni- és innivalókat. Mentünk tovább. Ágota a vállamra hajtotta a fejét, csodálatos volt ez a bizalom, azonnal elaludt, kicsit horkolt, néha csendesen sírt álmában. És aztán a következő állomáson olyan üdén ébredt, mint néhány hét múlva a tavaszi gyöngyvirágok.

Vízkereszt volt, hideg szél süvített az országutakon. Valamelyik állomásigazgató kitalálta, hogy ez túl kellemetlen így: be kellene tenni a kocsikba egy-egy rögzített vaskályhát, némi tüzelővel. A tüzelőtartót minden állomáson újratölti a személyzet, a tüzelést maguk az utások végzik. A mi kis öntöttvas kályhánk a kocsi közepén állt, jókora csavarokkal rögzítve egy nehéz fémlapba – a berendezés minden eleme magyar, alighanem *Phoenix* volt a neve a konstrukciónak. Mi ültünk hátul, onnan nyílt a tűztér, tüzeltünk szorgalmasan. Aki akart, kávé vagy teát, netán otthoni forralt bort főzött a tetején, mi almákat helyeztünk el rajta, és aztán megajándékoztuk a gerezdekkel utastársainkat. Odakint metsző volt a hideg. De mi csodáson éltünk idebent.

Amikor sokasodni kezdtek a házak, és nem állt le ez a sokasodás, tudtuk, hogy ez már Buda. Lepakoltattuk a holmikát a hajtóval meg a fegyveres emberrel, bementünk a felfűtött házunkba, a szakácsnő pálinkával, hideg vacsorával: szalonnával, kolbásszal, sonkaszeletekkel és jó, édes borral várt bennünket. Az estebéd után odatelepedtünk a kandalló elé, beszélgettünk, olvastunk, elszívtam egy Budára tartogatott, illatosabb szivart. Ott is aludtunk el, csak éjfél után kerültünk ágyba. Ilyenkor, ezeken az estéken, nagyon szerettem, hogy magyar vagyok.

De a Pillwaxban például nem. Először is: a Pillwax szó angolul nagyjából azt jelenti, hogy *egy tablettányi viasz*. Egy kicsike, jól megformált viaszdarabka, ami talán képes orvosolni a hon problémáit. Szétkenik, meggyógyít: ez lenne a frissen született pátria-medicina. Másodszor: a Pillwax emberei nagyon szegény emberek voltak. Később a *Szabadság Csarnokának* nevezték el az épületet, de ezek a legények valójában azért jártak oda, mert a kávéjukhoz, kérésre, ingyen adták a reggelit: egy kettévágott péksüteményt némi vajjal, vagy egy szelet deákkenyeret. Harmadszor: lelkesek voltak, de ugyanazt mondták, mint Kossuth. Csak zajosabban. És kevésbé hatékonyan. Vagy ki tudja. Olyanok voltak, mintha a Vezér tudomásul vette volna szenvedélyüket, és mivel ő, természetéből adódóan, a harcra törekedett, hangot adott a vágyaiknak, igaz, meglehetősen halkat, de mégiscsak hangot, amit ezek a fiúk sokra becsültek, akárcsak szépséges modorát, és azt, hogy a Vezér mégiscsak egy új, jobb világrendet képvisel. Felerősödött a hang, mert a Pillwax felerősítette. Kossuth Lajos pedig akkor már belépett abba a korba, hogy melengesse a szívét és legyezgesse a hiúságát az ifjúság hízelgése, és hagyta, hogy elsodorja őt is a forradalmi hullám. Befejeztük a fogyasztást, fizettünk. Hazamentünk, otthon ebédeltünk.

Daliás idők voltak ezek. Az volt az egyetlen bajom, hogy a Pillwaxba nem csak férfiak jártak.

Volt közöttük több fiatal nő is. Ezek a lányok általában valamelyik férfihoz tartoztak, ebben az értelemben szentnek számítottak, a pillwaxos legények házinyúlra tényleg nem lóttek. Volt azonban néhány nő, aki már akkor is egyedül közlekedett a városban. Végigmentek az útjukon, beléptek a Pillwaxba és leadták a rendelésüket – általában egy kávé kértek, tejszínnel, cukorral, meg egy fél deci rummal. És aztán még egyet, kettőt: törzsvendégnek számítottak. Odamentek a legényekhez, avatottan beszélgettek velük, még a tegeződést is elfogadták, de az volt az érzésem, hogy nem a partnerüket keresik, akikkel összeköthetné őket a közös eszmerendszer, hanem talán egymást – némelyiküknek a *labrisz* nevű, kétoldalú harci bárd volt a masnijukra hímezve.

Volt köztük olyan, aki még kalapot sem viselt. Szemüvege azonban mindegyiknek volt, talán azt remélték, hogy az okuláré még tudósabbá teszi az arcukat. A legvadabbak nadrágot hordtak. Engem

mindig elképesztett, ahogyan a nadrág anyaga ráfeszül, majd felpuhul a tomporon, alig bírtam levenni a szememet a látványról, de hát, végül is: ezért hordták, ezért a fékezhetetlen bámulásért. Aztán az egyik nadrágos hirtelen visszanezett.

Az üres billiárdasztalnál állt, nekem háttal. Bal lábát behajlította, cipője orrával a padlót ütögette egy benne zúgó ritmusra. Ő is kávé ivott, rummal, már a másodikat, a csészealj az asztalra tette, a kis bögre a jobb kezében volt, lassan kortyolgatta a szakszerű keveréket. Aztán a bögrét is letette, és lassú mozdulatokkal levette a szemüvegét, és a mellére eresztette: egy vékony aranylánc tartotta, a szemüveg talán nem is volt igazi. Visszanyúlt a kis bögréjéért, a minta *A csokoládés leányt* ábrázolta. Előrehajolt, a fenekén megfeszült a szövet – kicsit talán tovább maradt így, mint amennyire feltétlenül szükséges lett volna. Felegyenesedett, tovább kortyolt, bal lábával tovább ütögette a padozatot. Aztán hirtelen felém fordult.

Szőke haját egyetlen gumipánt tartotta. A copf a bal válláról átcsapódott a jobbra. Arca tisztán állt előttem. A márvány fehér arcban zöld szemek csillogtak. A szája piros volt, a szemöldöke fekete: gondosan kifestette őket valaki, talán ő maga. A mellei nagyok voltak, fiatalok, puhák, a dereka keskeny, valaha talán sokat éhezett. Sokkal idősebb volt, mint amilyenek hátulról gondoltam. Negyven lehetett, áthidalhatónak láttam a köztünk lévő korkülönbséget. Nevetett, és ilyenkor a szeme összehúzódó, vékonyka réséből villogott elő az a durva, sötétzöld fény. Meglepően mély hangján azonnal rákérdezett. *No, tetszik-e még magának az én hátsó fertályom?* Tovább nevetett. *Valaha szebb volt.*

Szív alakú volt az a testrész, hát már hogyne tetszett volna. Mégsem tudtam válaszolni. Elsősorban azért nem, mert ennél sokkal szebbet el sem tudtam volna képzelni, meg hát azért sem, mert beszélt, kérdezett, kezdeményezett: nem voltam én erre felkészülve. Ágota biztosan tudott volna tanácsot adni, de ő aznap nem volt ott. Magamra maradtam a bámulásommal. Végül válaszoltam. *Igen, asszonyom. Nagyon is tetszik. A mai állagnál régen se lehetett sokkal szebb.*

Kisasszony, ő csak ennyit mondott. Meghívtam egy rumos kávéra. Aztán még egyre. De a kávé, kérésére, immár elhagytuk.

Kisnemesi sarjadék volt, egy közeli albérleti szobában lakott, néha gyorsírással foglalkozott, esetenként az országgyűléseken is dolgozott, néha meg a testét árulta, a kávéházakba pedig azért járt, mert ott mindig volt fűtés. Volt pénze, de így azért mégiscsak jobban kijött. Befűtöttünk. Az otthonában is rumot ittunk. Aztán sokáig szeretkeztünk a kályha elé tett franciaágyon. A végén azt mondta, *ne aggódj, ez itt most gratis.*

Szekrény, asztal, székek, franciaágy és – ki tudja, miért – egy új füles fotel, vajon ki hozhatta fel ide, az ötödik emeletre, a fölött már csak a padlás. Szeretetlen heverésztünk az ágyneműk között. Nem éreztem úgy, hogy elárultam volna Ágotát, talán még örült is volna a hírnek. Igazából csak arra vágytam, amit a sennyei mészárosok, aljas módon röhögve, csak úgy mondanának: *friss hús.* Hogy az milyen. Vajon milyen lehet. A nyílása bejáratánál elkapott az izgalom. De aztán ment minden rendben tovább. Hálás voltam az Istennek ezért a váratlan kegyért.

Megittuk a rumot. Az utolsó pohárkákat meggyújtotta a nő, meglepő fényekkel világítottak az alkonyatban. *Elmész lassan, ugye,* kérdezte. *Igen,* válaszoltam, *lassan el.*

Elmentem, és bár én a legutolsó napig eljártam a Pillwaxba, mi már soha többé nem találkoztunk. Azt beszéltek és írták róla, hogy markotányos asszony lett belőle, később mesterlövész, a bukás után pedig követte a vezéreket Isztambulba. Onnan már csak egy macskaugrás lett volna neki a mi Rodostónk.